

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Aristotelovo rozdělení věd

Ivana Jägerová

Plzeň 2021

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Aristotelovo rozdělení věd

Ivana Jägerová

Vedoucí práce:

Mgr. Karolína Jiráková, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2021

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Karolíně Jirákové Ph.D. za cenné rady a pomoc při zpracování mé bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	1
1. Epistémé	3
1.1. Nepřeložitelný pojem	4
1.2. Věda a filosofie	4
1.3. Epistémai	8
1.4. Vědění, poznání a porozumění	9
1.5. Podoba Aristotelových východisek	13
2. Systematické roztrídění věd	14
2.1. Vědy teoretické	17
2.1.1. Fyzika	18
2.2. Vědy praktické	19
2.2.1. Politika	20
2.3. Vědy poétické	20
2.4. Mimo oblast <i>epistémé</i>	21
2.4.1. Logika	21
2.4.2. Dialektika a rétorika	21
2.5. Shrnutí	22
3. Vliv Aristotela rozdělení věd	23
3.1. Nejen Aristotelovy zásluhy	23
3.2. Dochované spisy	25
3.3. Aristotelovská epistémé a moderní podoba vědy	25
ZÁVĚR	27
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	29
RESUMÉ	31
PŘÍLOHY	33

ÚVOD

Jak již vyplývá z názvu, tato práce je zaměřena na Aristotelův přínos v oblasti vědy a její systematizace. Aristotelovy myšlenky, zachované v jeho spisech, jsou více než dva tisíce let vzdálené od současnosti, ale i přes to se staly součástí naší intelektuální tradice. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla zpracovat toto téma s cílem přiblížit systematický styl Aristotelovy filosofie se zaměřením na rozlišení tří typů myšlení (*epistémé*) rozdělených podle společných rysů a cíle (*telos*). Mým záměrem je uchopit toto téma systematicky, a od základních tezí s tímto tématem spojených, postupovat k hlavnímu jádru, kterým je rozřídění věd. Hlavní metodou práce bude interpretace vybraných úseků Aristotelových textů za pomoci odborné sekundární literatury z českého i mezinárodního badatelského prostředí.

Práci jsem rozdělila do tří hlavních kapitol. První kapitola bude úvodem do Aristotelova jazykového prostředí a přiblížení jeho základních tezí souvisejících s jeho pojetím vědy, respektive s jeho pojetím *epistémé*. Ačkoliv jsou Aristotelovy myšlenky stále a znovu diskutovány, je jistý rozdíl mezi současnou terminologií a pojmy, které používal Aristotelés. Proto je nutné tyto pojmy objasnit, i přes to, že termín *epistémé* bývá překládán jako věda, vědění či porozumění, nicméně ani jeden z těchto překladů není zcela přesný. Je tedy nutné tento pojem vysvětlit a tím se přiblížit Aristotelovi a jeho tezí spojených nejen se systematizací vědy, ale i prvotních principů a příčin, či jeho pojetím duše. Hlavním zdrojem této kapitoly bude kniha od P. Hobzy: *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti* a primárními zdroji první i druhé kapitoly budou Aristotelovy spisy *Metafyzika* a *Etika Nikomachova*, ze kterých budu uvádět primárně citace. Vzhledem k tomu, že Aristotelovy spisy patří mezi jedny z prvních, které se dochovaly, jsou přímé citace jistě vhodným nástrojem k přiblížení Aristotelových myšlenek ale i jeho jazykového prostředí.

Jádrem mé práce je druhá kapitola, která bude pojednávat o hlavním tématu Aristotelova rozdělení věd. Nejdříve celkově přiblížím Aristotelovu snahu o systematizaci věd, motivovanou nejen jejich rozdělením, ale také popisem všech vlastností a dovedností, kterými se může člověk projevovat. Poté jednotlivě přiblížím teoretické, praktické a poetické skupiny věd. K vědám teoretickým a praktickým také uvedu Aristotelovy citace, na kterých se budu snažit ukázat důvod zařazení právě do té dané skupiny. Poté se zaměřím i na činnosti, které Aristotelés nemůže zařadit do žádné

skupiny věd, vzhledem k tomu, že tyto činnosti nesplňují kritéria *epistémé*, ale jsou pouze nástrojem k *epistémé*. Za hlavní zdroje této kapitoly jsem zvolila knihy od P. Hobzy a P. Zieliny: *Řecká filosofie: jazykově-filosofický úvod I.* a knihu od J. Barnese: *Aristotle: A very short Introduction*.

Třetí kapitola bude spíše úvahou o vlivu Aristotelova rozdělení věd na západní filosofické myšlení a podobu dnešní vědy. V první části této kapitoly se pokusím o reflexi tohoto problému a v druhé části použiji knihu T. A. Szlezáka: *Za co vděčí Evropa Řekům: o základech naší kultury v řecké antice*.

1. Epistémé

V první kapitole se budu věnovat základu Aristotelova myšlení, tedy jeho koncepci *epistémé*. To bude úvodem pro hlavní téma mé práce, kterým je dělení věd. Aby bylo možné o problému vědění a dělení věd pojednat, je nejdříve nutné ohlédnout se do Aristotelova jazykového prostředí a prozkoumat, jakým způsobem Aristotelés myslí. V této kapitole budu vycházet především z knihy od Pavla Hobzy *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, kterou jsem zvolila vzhledem k tomu, že Pavel Hobza je současný autor, a ačkoliv je odborníkem na Aristotela, tak jsou jeho texty čtenářsky přístupné. Jeho knihu jsem tedy zvolila jako úvod do oblasti filosofie a vědy.

Aristotela lze považovat nejen za filosofa, ale také za vědce. I když se věda objevuje již v před Sokratovské filosofii, Aristotelés byl první, kdo k vědě přistupoval systematicky a je ho tedy možné vnímat jako zakladatele teoretické vědy. Abychom mohli zkoumat jeho systematické rozdělení věd, je důležité nejdříve vysvětlit, co pojem věda u Aristotela znamenal. Respektive musíme přeložit pojem ἐπιστήμη (*epistémé*)¹, protože označení „věda“ Aristotelés použít nemohl, ještě ho neznal.²

Ačkoliv používáme označení Aristotelovo rozdělení věd, tento název není úplně přesný. Proč by mohl být poněkud problematický pojem věda si vysvětlíme v tomto odstavci. Označení věda (či *science a* ekvivalenty v národních jazycích), ve smyslu, jak ho známe dnes, se začalo používat až počátkem devatenáctého století. Před vznikem pojmu věda se používalo mnoho výrazů označující téměř totožný obor vědění, umění či dovedností. Například pro přírodní vědy se nejčastěji používalo označení přírodní filosofie (*philosophia naturalis*) či přírodopis (*naturalis historia*). Stejně tak pro vědce, před vznikem a přijetím pojmu *scientist*, byly například používány výrazy jako *naturalist*, *experimental philosophers* nebo *natural philosophers*. Všechny tyto výrazy však vycházely z aristotelské klasifikace vědění. Různé interpretace a překlady Aristotelova *epistémé* se využívaly až do osmnáctého století.³

---

¹ ἐπιστήμη dále již jen *epistémé*

² HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 20–21.

³ ŠPELDA, D., *Proměny historiografie vědy*, str. 104.

1.1. Nepřeložitelný pojem

Pojem *epistémé* se překládá jako „vědění“, „věda“ a „porozumění“. Avšak ani jeden z těchto překladů plně nevystihuje jeho význam. Tyto překlady by se daly charakterizovat takto: „vědění“ představuje určitý souhrn vět či myšlenek o nějaké věci či problému. Vědění znamená především vědět, jak něco udělat, jak něčeho dosáhnout či jak něco funguje. „Vědu“ lze vysvětlit stejně jako vědění, ale rozdíl je v jejím rozsahu. Vše, co lze považovat za vědu, musí mít charakter vědění, ale ne vše, o čem můžeme mít vědění, je vždy předmětem vědy. Kvůli úzkému vztahu mezi řeckým pojetím *epistémé* a tím, co je neměnné, se někdy *epistémé* překládá jako „porozumění“. Pokud řekneme, že něčemu rozumíme, chceme tím zdůraznit, že rozumíme různým skrytým důvodům a souvislostem, které danou věc utvářejí. Tím tedy naznačujeme, že *epistémé* jakožto „porozumění“ představuje vhléd do neměnné, a proto zakládající podstaty věci.⁴

Epistémé je klíčový, ale problematický termín. Z mého úhlu pohledu není podstatné jeho samotné přeložení, které není ani možné, jak jsem ukázala prostřednictvím Hobzy. Při překladu je vždy nutné určitou stránku pojmu opomenout či redukovat. Právě při překladech Aristotelových termínů, které se staly klíčovými pro další vývoj vědeckého myšlení, se ukazuje, že vždy již volíme mezi významy, které chceme zdůraznit. Nemožnost jednoznačně přeložit termín se v Aristotelově filosofii týká i dalších důležitých pojmů. Tvrdíme-li však, že Aristotelés ve svých textech hovoří o možnosti, jak se dostat k poznání věci, pak je právě termín *epistémé* možné považovat za zásadní pro pochopení jeho filosofického odkazu.

1.2. Věda a filosofie

Již jsem se zmínila o tom, že Aristotela je možné chápat nejen jako filosofa, ale také jako vědce. Právě jeho spojitost s formováním evropských věd je pro tuto práci důležitá. Toto dvojí označení však můžeme použít pouze dnes, protože v Aristotelovo době toto označení možné nebylo, vzhledem k neznalosti či existenci pojmů věda a filosofie. Díky tomuto faktu je téměř jisté, že Aristoteles vědu a filosofii odlišovat nemohl. Avšak tuto teorii je nutné ověřit ještě jinak, konkrétně v mé práci po vzoru Pavla Hobzy.⁵

---

⁴ HOBZA, P., ZIELINA, M., *Řecká filosofie: jazykově-filosofický úvod I.*, str. 80–83.

⁵ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 21.

Pojmy věda a filosofie nyní jistě rozlišujeme, ale jak sám Aristotelés vnímal tyto disciplíny? Aristotelés neměl pro filosofii a vědu nějaké specifické pojmy. Používal v tomto směru pouze pojem *epistémé*, který má však širší význam nežli dnešní koncepce vědy.⁶ Ačkoliv *epistémé* neodpovídá dnešní koncepci vědy, tak z Aristotelovského pojetí a rozdělení *epistémé* dnešní koncepce vědy vznikla. Nejdříve se však používal výraz *scientia* a jeho ekvivalenty v různých jazycích.⁷

Pro filosofii Aristotelés sice používal termín *filosofia*, nicméně tím nebyla myšlena žádná specifická činnost výrazně odlišná od *epistémé*. Vzhledem k tomu, že se Aristotelés snažil všechny činnosti systematicky rozdělit do tří kategorií, tak by i *filosofia* musela mít charakter *epistémé* a splňovat její kritéria. Výraz *filosofia* byl víceméně synonymem pro teoretické *epistémai*⁸, nebo alespoň jedním určitým druhem *epistémé*. Podobnost těchto výrazů je jistě důvodem, proč Aristotelés svým filosofickým předchůdcům či současníkům připisuje hledání nějakých prvotních principů (*archai*)⁹ a příčin (*aitia*).¹⁰

Podle Aristotela má každé jsoucné počátky a příčiny (*archai*), které jsou počátečními příčinami, ale i počátky a příčiny (*archai kai aitiai*), které jsou dosaženými výsledky.¹¹ Proč Aristotelés uvádí počátky a příčiny na začátku i na konci lze vysvětlit sylogistickým řetězcem. Podle Aristotela je *epistémé* určitým druhem dedukce, která má dvě výchozí premisy. Aby nějaké tvrzení mohlo mít charakter *epistémé*, musí být v podobě sylogistického řetězce odvoditelné z prvotních principů, což znamená, že závěr předchozího sylogismu je první premisou následného sylogismu.¹² Tyto počátky a příčiny musíme znát ke klasifikaci *epistémé*. Jsoucné¹³ a vše co mu náleží podle Aristotela zkoumá metafyzika, jenž má dvojí úkol. Prvním úkolem je zkoumat jsoucné obecně z hlediska určení, která mu náležejí a druhým úkolem je zkoumat poslední příčiny všeho

---

⁶ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 31.

⁷ ŠPELDA, D., *Proměny historiografie vědy*, str. 104.

⁸ O tomto tématu více v kapitole 2.1.

⁹ Pro překlad slova *arché/archai* můžeme použít pojem princip (z latinské tradice) i počátek.

¹⁰ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 31.

¹¹ JIRÁKOVÁ, K., *Aristotelova teorie poznání: zaměření na induktivní metodu a její reflexi současnými autory*, str. 31.

¹² HOBZA, P., ZIELINA, M., *Řecká filosofie: jazykově-filosofický úvod I.*, str. 188–189.

¹³ V angličtině je jsoucné nazýváno „*qua being*“ srov. BARNES, J., *Aristotle: A very short introduction*.

jsoucná. Tyto úkoly na sebe navazují, protože nic nemůže být předmětem vědění bez příčiny.¹⁴

Předmětem poznání je *úsia*, tedy podstata nebo také věc, přesněji by se tento pojem mohl přeložit jako „to, co opravdu ve vlastním smyslu je“.¹⁵ V následující citaci ze spisu *O duši* Aristotelés pojednává o podstatě a zároveň ukazuje, že u ní můžeme rozlišit látku, jež sama o sobě není ještě určením toto zde. Také můžeme u podstaty rozlišit podobu a tvar, jenž již označují určité toto zde. Nebo můžeme podstatu vnímat jako celek složený z látky a tvaru:

„Jeden určitý druh jsoucná nazýváme podstatnou, u které rozlišujeme jednak látku, jež sama o sobě není ještě určité toto zde, jednak podobu a tvar, podle něhož se již něco označuje jako určité toto zde, a za třetí celek, který je složen z obojího.“¹⁶

Antonín Kříž v úvodu k Aristotelově *Metafyzice* přibližuje podstatu takto: „Podstata je nositelem všeho jsoucná, všechna ostatní jsoucná jsou buď jen něčím na ní, jí a vztahem k ní.“ Tato věta je důležitá, protože poznání podstaty je i poznáním příčiny. Rozborem jsoucná došel Aristotelés ke čtyřem základním principům (či příčinám). Těmi jsou tvar (*eidos*, *morfé*), který je duchovním principem věci, umožňuje jí být a určuje její podstatu, látka (*hylé*), jenž obsahuje možnost (*dynamis*) něčím být či přijmout v sebe tvarové určení, působící příčinu (*energia*), odkud vychází pohyb, a účelnou příčinu (*telos*), tedy za jakým cílem byl příčinou. Základem skutečnosti je podle Aristotela podstata (*úsia*), respektive jednotlivé věci. Aby je bylo možné lépe chápat, tak je rozkládá na jejich další části, za které považuje látku (*hylé*) a formu (*morfé*). Čtyři látkové příčiny zredukoval pouze na dvě, protože tvar je zároveň i účelem a příčinou a látka může být jako možnost. Látku a formu Aristotelés chápe jako počátky a příčiny věci.¹⁷

Z tohoto pohledu Aristotelés nahlíží i na své předchůdce. Ti, kdo filosofují (*filosofúntes*), provádějí podle Aristotela činnost, která má jistě charakter *epistémé*, a tedy

---

¹⁴ KRÍŽ, A. Úvod k Aristotelově *Metafyzice*, str. 8.

¹⁵ HOBZA, P., ZIELINA, M., *Řecká filosofie: jazykově-filosofický úvod I.*, str. 74.

¹⁶ ARISTOTELÉS, *O duši II*, 1 412a7.

¹⁷ KRÍŽ, A. Úvod k Aristotelově *Metafyzice*, str. 8–9.

předpokládá prvotní principy a příčiny. Toto tvrzení si můžeme ověřit i v Aristotelově *Metafyzice*:¹⁸

„Ale přece chceme ještě přihlédnout ke svým předchůdcům, kteří začali věci zkoumat a filosofovali o pravdě. Neboť také oni zřejmě uznávají jisté počátky a příčiny.“¹⁹

Z tohoto úryvku je jasné, že Aristotelés svým předchůdcům skutečně přisuzoval hledání prvních principů či příčin. Podle Aristotela je totiž možná pravda a poznání pouze pokud známe prvotní principy a příčiny.²⁰

V první knize *Metafyziky*, kde Aristoteles zkoumá své předchůdce prizmatem své nauky o čtyřech příčinách či principech (formální, látková, působící, účelová), Aristotelés konstatuje, že první filosofové nacházeli či uznávali pouze látkové příčiny. Prosadila se i zkreslená a zavádějící představa, že někteří Předsokratikci hledali jakýsi původní látkový počátek či základ světa, tedy jakousi pralátku. Tato mylná představa vyplynula z Aristotelovy interpretace svých předchůdců. I označení „pralátka“ je možné pochopit pouze novodobým ekvivalentem aristotelské látkové příčiny. Již z tohoto stručného přehledu se zdá zjevné, že Aristoteles na rozdíl od nás filosofii a vědu nijak nerozlišoval.²¹

Věda i filosofie by měly podle Aristotela splňovat podmínky či kritéria *epistémé*, protože pouze na základě *epistémé* je možné poznání a pravda. Tedy věda i filosofie by měly být popsitelné a klasifikovatelné v rámci rozdělení *epistémé*.²² Pavel Hobza se ve svém textu snažil o nalezení možné paralely mezi moderním chápáním vědy a filosofie na straně jedné a Aristotelovým myšlením na straně druhé. Z jeho knihy však vyplývá, že mezi Aristotelovými pojmy a současným pojetím vědy a filosofie lze nalézt paralely spíše obtížně, už z toho důvodu, že Aristotelés od sebe vědu a filosofii neodlišoval.²³

---

¹⁸ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 31.

¹⁹ ARISTOTELÉS. *Metafyzika* I, 3 683b3.

²⁰ O tématu kdy je možné poznání a pravda více v kapitole 1.4

²¹ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 31.

²² HOBZA, P., *Filosofie, věda a epistémé u Aristotela: Rozlišoval Aristotelés filosofii a vědu?*, *Aither*, str. 67.

²³ HOBZA, P., *Filosofie, věda a epistémé u Aristotela: Rozlišoval Aristotelés filosofii a vědu?*, *Aither*, str. 67.

1.3. Epistémái

Ačkoliv *epistémé* běžně nazýváme jako vědu, již víme, že tento překlad není zcela správný. *Epistémé* má oproti vědě, kterou známe dnes, mnohem širší sématické pole, jak upozorňuje Pavel Hobza. Moderní překlady *epistémé* nám tedy nepomohou objasnit, co přesně tento pojem označuje. Abychom správně porozuměli Aristotelově filosofii a zjistili, proč kladl takový důraz na *epistémé*, je nutné si jej přiblížit jinak. Podstatné jméno *epistémé* je odvozeno od slovesa *epistémái*, které vyjadřuje nejen intelektuální a praktickou činnost, kterou lze přeložit jako „vědět“ či „znát“, ale především vyjadřuje praktickou schopnost či dovednost a lze ho tedy překládat jako „vědět, jak něco udělat“ či „být schopen něco udělat“. Podstatné jméno *epistémé* má tedy podobný význam, dalo by se říci, že spojuje pojmy teoretické znalosti „vědění“ či „poznání“ s pojmy praktické znalosti „dovednost“ či „obratnost“.²⁴

Vědět, k jakému jsoucnu se něco vztahuje, je podle Aristotela důležité nejen v oblasti *epistémé*. To ukazuje Aristotelés hned v několika svých spisech. Pavel Hobza zvolil jako ukázkou spis *O duši*, protože *epistémé* s duší úzce souvisí. Aristotelés se ve svém pojednání *O duši* snaží popsat schopnosti duševní (*dynameis*), myslící (*to noétikon*), vnímající (*to aisthétikon*) a vyživovací (*to threptikon*), říká však, že k poznání těchto schopností musíme nejdříve porozumět jejich působení či činnosti (*energia, praxis*), jimiž jsou například myšlení (*to noein*) a smyslové vnímání (*to antikeimena*). A těmito činnostem můžeme porozumět opět jen na základě předmětů, ke kterým se tyto předměty vztahují. Podobně je tomu i u *epistémái*. Abychom jim mohli porozumět, musíme nejdříve vědět, k jakým předmětům či oblastem jsoucna se jednotlivé *epistémái* vztahují.²⁵

Shrňme si tedy základní informace o pojmu *epistémé*. *Epistémé* byla pro Aristotela východiskem pro antropologické rozlišení dovedností a schopností, kterými se může člověk projevovat. Aristotelés stanovil tři základní kritéria pro určení *epistémé*. Prvním kritériem je, že *epistémé* musí úzce souviset s rozumnou částí duše. Za druhé musíme odlišit oblasti jsoucna, k nimž se duševní postoje a projevy vztahují, a tím je možné je co nejlépe odlišit a popsat. Poslední, tedy třetí podmínkou, jsou prvotní principy

---

²⁴ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 21–22.

²⁵ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 24.

(*arché*) a příčiny (*aitia*), z nichž musí vycházet každé tvrzení, které má mít status či charakter *epistémé*.²⁶

1.4. Vědění, poznání a porozumění

Aristotelova *Metafyzika* začíná slovy: „Všichni lidé od přirozenosti touží po vědění (*to eidenai*).“²⁷ Kdy však můžeme podle Aristotela říci, že má někdo vědění? Nejdříve je třeba popsat, jak získáváme poznání (*gnórisein*) a proč po něm toužíme. Aristotelés považoval zkušenost za východisko poznání, konkrétně poznání smyslové. Nejdůležitějším smyslem pro poznání je podle Aristotela zrak, který používáme prakticky neustále, i když nic neděláme, a díky kterému nejlépe poznáváme a můžeme rozlišovat rozdíly mezi věcmi.²⁸

K získávání vědění vede Aristotelova metoda, která je spjata s hledáním prvotních principů a příčin. Aristotelés nerozlišuje pouze neznalost a vědění, ale cesta mezi těmito pojmy pro něj spočívá v postupném procesu.²⁹ Výchozím bodem metody jsou takzvané jevy (*fainomena*). V různé literatuře můžeme narazit na odlišné překlady výrazu *fainomena*, někde je překládán jako „pozorovaná fakta“ či „data vnímání“, já však v mé práci budu používat označení jevy po vzoru M. C. Nussbaumové. Podstatné jméno *fainomena* je odvozeno od slovesa *fainesthai*, které doslova znamená „jevit se“, proto považují překlad slova *fainomena* jako „jevy“ za adekvátní.³⁰ M. C. Nussbaumová popsala jevy takto: „Určovat jevy neznamená hledat fakta bez mínění, ale zaznamenávat náš obvyklý způsob a strukturu myšlení a mínění jak se obráží v jazykovém úzu.“³¹ Na podrobný rozbor a význam této definice, na různé stupně a možnosti poznání, jevy, a tedy i na Aristotelovu metodu, se zaměříme v následujících odstavcích.

Aristotelés člověku přisuzuje sílu, díky které touží po poznání. U některých jedinců se tato touha projevuje více, u některých méně. On sám byl také přesvědčen o tom, že ho tato touha dovedla k jeho bádání a sepsání jeho spisů, a že ostatní dovede k tomu, aby jeho díla četli. Co je obsahem určité touhy poznáme, až když zjistíme, co onu

---

²⁶ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 30.

²⁷ ARISTOTELÉS, *Metafyzika I*, 1 980a21.

²⁸ ARISTOTELÉS, *Metafyzika I*, 1 980a21.

²⁹ JIRÁKOVÁ, K., *Aristotelova teorie poznání: zaměření na induktivní metodu a její reflexi současnými autory*, str. 4–6.

³⁰ NUSSBAUM, M. C., *Křehkost dobra: náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*, str. 469–474.

³¹ NUSSBAUM, M. C., *Křehkost dobra: náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*, str. 475.

touhu uspokojuje, a proto Aristotelés hovořil o zalíbení, které máme v našem smyslovém vnímání. Poznání není prostředkem k nějakému dalšímu cíli, protože poté by naše vrozená touha nebyla touhou po poznání. Známkou skutečné touhy po poznání je to, že nacházíme potěšení ve výkonu našich smyslových mohutností.³²

Člověk se nenarodí s poznáním, ale narodí se se schopností poznávat. Opakovaným střetnutím s předměty se naše smyslové a rozlišovací schopnosti rozvíjejí ve zkušenosti, díky duši, která uchovává smyslové záznamy setkání se s věcmi. Pokud získáme zkušenost a poznáme jednotlivé, můžeme se zabývat abstraktnějšími formami poznání, tedy uměním a vědou. Každý stupeň poznání navazuje na ten předchozí stupeň a takto postupně můžeme vystupovat z nevědomosti. Díky tomu, že svět tuto cestu z nevědomosti nabízí, máme naději na uspokojení touhy po poznání, která nás zároveň pohání ke zkoumání a k formulaci vysvětlení.³³

Abychom mohli uspokojit naši touhu po poznání potřebujeme podle Aristotela dostatek volného času. V počátcích osidlování museli lidé nejdříve zvládnout umění, která byla nutná pro přežití. Až po zajištění základních lidských potřeb se lidé mohli věnovat vědám, bez nutnosti nějakého praktického cíle.³⁴ Jako příklad uvedu úryvek z Aristotelovy *Metafyziky*, kde Aristotelés popisuje vznik matematických věd:

„Tak matematické vědy byly sestaveny nejprve v Egyptě, tam totiž volný čas byl ponechán – třídě kněží.“³⁵

Zde je názorně ukázáno, že vědy mohly vzniknout až poté, co bylo zaopatřeno vše potřebné, a i poté pouze kněží třída disponovala volným časem, a tak dala vzniknout matematickým vědám v Egyptě.

Pokud má naše přirozená touha dojít k plnému uspokojení musíme vyčkat, až se v dějinách vyvine společnost, ve které alespoň některé skupiny obyvatel budou disponovat dostatkem volného času. Do té doby se alespoň můžeme těšit ze smyslového poznání a zkušenosti, ale nebudeme schopni pochopit sílu oné touhy po poznání pramenící z nitra lidské duše.³⁶

---

³² LEAR, J., *Aristotelés: touha rozumět*, str. 13.

³³ LEAR, J., *Aristotelés: touha rozumět*, str. 14–15.

³⁴ LEAR, J., *Aristotelés: touha rozumět*, str. 14.

³⁵ ARISTOTELÉS, *Metafyzika I, 1 981b20*.

³⁶ LEAR, J., *Aristotelés: touha rozumět*, str. 14.

Ve světě existuje mnoho neslučitelných názorů, a při hledání vysvětlení tak často narážíme na obtíže. Aristotelés to však vidí jako výhodu:

„Kdo chce v řešení otázek dojít k dobrému výsledku, musí dovést správně pochybovat“.³⁷

Podle Aristotela dojdeme k nejlepším závěrům, pokud budeme pochybovat a snažit se hledat řešení, tím se také posiluje naše filosofická moudrost.

Tento Aristotelův názor můžeme také nalézt v Etice Níkomachově:

„Také tu, jako jinde, jest třeba zjistit jejich zjevy, probrat pochybnosti jich se týkající, a tak zvláště ukázat všechny domněnky o těch stavech, nebo alespoň většinu jich a ty, které jsou nejlepší závažnější; neboť budou-li rozřešeny obtíže a zůstanou důvodné domněnky, bude tím předmět sdostatek osvětlen.“³⁸

Zde nám Aristotelés opět připomíná, že kdo chce získat pravé poznání musí umět pochybovat, musí ověřit všechny domněnky a teprve poté má šanci dostatečně nějakou věc či problém osvětlit. Zároveň také ukazuje výchozí bod poznání, tedy Aristoteléskou metodu, kterým jsou již zmíněné jevy.

Pokud se propracujeme obtížemi, před které nás jevy staví, dostaneme se tak daleko jak jen filosofie může.³⁹ Jevy, otázky, zmatek a řešení těchto obtíží jsou podle Aristotela počátkem filosofie. Podstatou filosofické činnosti je dělat svět srozumitelnějším. Filosofie tedy začíná údivem a končí ztrátou údivu. Údiv je prostředkem přirozené lidské schopnosti být překvapen a ohromen. Člověk se nemůže spokojit s tím, že postrádá vysvětlení. Tento fakt nejlépe můžeme pozorovat na dětech, které touží po vysvětlení od raného věku. Britská psychoanalytička Melanie Klein nazvala tuto dětskou zvědavost *epistemofilií*, v doslovném překladu láskou k *epistémé*. Tato nespokojenost je stejného původu jako touha po poznání. Člověk, který dosáhl této ztráty údivu, získal moudrost (*sofia*).⁴⁰

---

³⁷ ARISTOTELÉS, *Metafyzika I*, 1 995a25-30.

³⁸ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova VII*, 1 1145b5.

³⁹ NUSSBAUM, M. C., *Křehkost dobra: náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*, str. 469.

⁴⁰ LEAR, J., *Aristotelés: touha rozumět*, str. 15–16.

Nejen, že usilujeme o poznání, ale také o porozumění. Aristotelés používal slovo *epistasthai*, což doslova znamenalo být ve stavu majícím *epistéme*. *Epistéme* nějaké věci máme, pokud známe její příčinu. Abychom mohli mít *epistéme*, musíme danou věc nejen znát, ale také znát její příčinu či vysvětlení, tedy dané věci porozumět. Nejhlubší naplnění touhy spočívá ve filosofii, jež rozumí principům a příčinám světa, a jejím smyslem je tedy činit svět srozumitelným. Filosofie je Aristotelem vnímána jako *epistéme* pravdy.⁴¹

„Podle Aristotelova přesvědčení děkujeme za vědění věcem, jež nelžou.“⁴²

Takto komentuje Aristotelovo přesvědčení o důležitosti pravdy Antonín Kříž v úvodu k Aristotelově *Metafyzice*. V této větě je jasně vyjádřen vztah vědění a pravdy. Dosažení pravdy je podle Aristotela obtížné, protože pravda neleží ve světě, nýbrž v nás.⁴³

Téměř každý názor obsahuje alespoň trochu pravdy. Podle Aristotela se málokdy najde názor, který by v sobě neměl kousek pravdy, ale i takové názory mohou být utvářeny rozumně. Je důležité prozkoumat všechny názory lidí, neboť pokud uvidíme, jak lidé chybují, bude pro nás jednodušší uchopit pravdu.⁴⁴

Aristotelés to vysvětluje v *Metafyzice* tímto přirovnáním:

„Neboť jak se k dennímu světlu chová zrak netopýří, tak se rozum naší duše chová k tomu, co svou přirozeností je ze všeho nejzřejmější“.⁴⁵

Tento úryvek také ukazuje Aristotelovo rozlišování toho, co je prostě snadno pochopitelné (zřejmé od přirozenost) a toho, co je snadno pochopitelné pro nás. Člověk se musí propracovat od nevědomosti k zakušení jednotlivin až k poznání obecných pravd. Když pochopíme základní pravdy o světě a o struktuře společnosti, tak si uvědomíme, že nad ně není nic jasnějšího. Aby byla naše touha po poznání plně uspokojena, zbývá jen převést to, co je nejjasnější v to, co je nejjasnější pro nás.⁴⁶

---

⁴¹ LEAR, J., *Aristotelés: touha rozumět*, str. 19.

⁴² KŘÍŽ, A. Úvod k Aristotelově *Metafyzice*, str. 7.

⁴³ LEAR, J., *Aristotelés: touha rozumět*, str. 18.

⁴⁴ LEAR, J., *Aristotelés: touha rozumět*, str. 17–18.

⁴⁵ ARISTOTELÉS. *Metafyzika* II,1 993a10.

⁴⁶ LEAR, J., *Aristotelés: touha rozumět*, str. 17–18.

Shrňme tedy, kdy máme podle Aristotela vědění. Abychom mohli mít vědění, je podle Aristotela potřeba postupovat podle jeho metody. Nejdříve musíme určit a shromáždit výchozí body, tedy jevy. Jevy se liší podle vědy či činnosti, kterou zkoumáme. Nejenže se může jednat o rostliny, zvířata, myšlenky a odborné názory, ale také o věci z běžného jazykového úzu, i ty jsou důležité. Jevy je nutné zkoumat a prověřit. Jen některé obstojí a prokáží se jako pravdivé, to však neznamená, že některé jevy jsou méně důležité. Protože každý jev má jiné vlastnosti, jsou i výsledky různorodé. Vědění, které máme, když známe počátky a umíme vysvětlit příčiny, lze dosáhnout za pomoci metody. Metoda postupuje od jednotlivých věcí k obecnému a může být nazvána jako indukce či *epagógé*.⁴⁷ Abychom mohli říci, že máme vědění, musíme o dané věci umět podat například definici.⁴⁸ Což znamená, že musíme znát také pojmy, které do definice vstupují.⁴⁹

1.5. Podoba Aristotelových východisek

K úplnému pochopení pojmu *epistémé* je nutné znát i Aristotelův přístup k řešení nějakého problému. Východiskem při řešení problému je mu to, jak je zkoumaná věc chápána v každodenním jazykovém úzu, to zároveň potvrzuje, že vědění není pouze pro vyvolené, ale že je dostupné a možné pro všechny, proto Aristotelés hledá jevy v běžném jazyce. Aristotelovo zaujetí pro zkoumání rozmanitých věcí vystihuje M. C. Nussbaumová v knize *Křehkost dobra*:

*„A tato práce je zajímavá, protože lidský život je zajímavý, protože vtipy a zákony a hvězdy a skály a dedukce a hmyz a tragické i epické básně – to všechno je zajímavé a důležité.“*⁵⁰

Zde můžeme jasně vidět, že pro Aristotela je zajímavé zkrátka vše, a vše stojí za zkoumání. To můžeme vidět i na rozmanitosti témat, která Aristotelés ve svých textech řeší.

---

⁴⁷ JIRÁKOVÁ, K., *Aristotelova teorie poznání: zaměření na induktivní metodu a její reflexi současnými autory*, str. 145.

⁴⁸ JIRÁKOVÁ, K., *Aristotelova teorie poznání: zaměření na induktivní metodu a její reflexi současnými autory*, str. 4–8.

⁴⁹ SZLEZÁK, T. A. *Za co vděčí Evropa Řekům: o základech naší kultury v řecké antice*, str. 256.

⁵⁰ NUSSBAUM, M. C., *Křehkost dobra: náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*, str. 507.

Stejně tak vychází Aristoteles i při koncipování *epistémé*. Vzhledem k teoretickému i praktickému významu *epistémé* je Platónovo pojetí tohoto pojmu, zúžené pouze na teoretickou činnost, v rámci Aristotelova systému nesmyslné. Na rozdíl od Aristotelovy inkluzivní koncepce je ta Platónova značně exkluzivní, protože vylučuje veškeré smyslové poznání.⁵¹

2. Systematické roztrídění věd

V této kapitole bych již ráda přistoupila k ústřednímu tématu mé práce. Po vysvětlení základních pojmů a dalších stěžejních návazností na Aristotelovo rozdělení věd, respektive *epistémé*, zde přistoupím k důvodu rozdělení věd a postupně přiblížím i jednotlivé skupiny věd. Vzhledem ke komplikovanosti pojmu *epistémé* budu v této kapitole používat výraz věda, ačkoliv to není přesný překlad, a to i z toho důvodu, že z dnešního pohledu Aristotelés utřídil do jednotlivých skupin převážně vědy a v odborné literatuře bychom místo pojmu *epistémé* také našli spíše výraz věda.

Aristotelés koncepci svého učitele Platóna, úzce spojenou s jeho hypotézou idejí, kritizoval a snažil se přijít s lepším výkladem. Největší rozdíl mezi těmito autory spočíval v pojetí podstaty. Zatímco Platón považoval za podstatu ideje, jeho žák Aristotelés ho za to kritizoval a za podstatu, jak již bylo zmíněno, považoval konkrétní jednotlivé věci. To mimo jiné znamená, že Platón považuje za skutečný svět idejí a tedy obecniny, to se však Aristotelés snaží vyvrátit a za skutečné považuje konkrétní jednotliviny.⁵²

Ke zkoumání této hypotézy postupoval Aristoteles systematicky, a právě systematicčnost je hlavní charakteristikou Aristotelovy filosofie⁵³. Aristoteles se snažil všechny lidské činnosti a znalosti uspořádat podle společných rysů do jednotlivých skupin. Systematicky postupoval Aristotelés i při rozdělení své koncepce *epistémé* na tři typy podle jejich cíle či účelu (*telos*).⁵⁴

*„Každé umění, každá věda, Podobně i praktické jednání a záměr směřuje, jak se zdá, k nějakému dobru, proto bylo správně vyjádřeno, že dobro jest to, k čemu všechno směřuje.“*⁵⁵

---

⁵¹ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 22.

⁵² HOBZA, P., ZIELINA, M., *Řecká filosofie: jazykově-filosofický úvod I.*, str. 73.

⁵³ Viz. příloha č. 1.

⁵⁴ PETRŽELKA, J., PEICHL, M., *Antická filosofie v obrázcích*, str. 47.

⁵⁵ ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova I*, 1 1094a1.

Nyní jsem uvedla úvodní část *Etiky Nikomachovy*, kde Aristotelés říká, že všechny činnosti (tedy všechny *epistéme*, jež budeme rozdělovat do skupin) směřují k cíli, kterým je dobro. Dobrem Aristotelés myslí spíše slast či blaženost (*eudaimonia*).⁵⁶ Například blaženost z hotového výrobku či z nově získané znalosti. *Telos* lze přeložit jako cíl i účel, je to zkrátka důvod, proč něco děláme, něco, k čemu to, co děláme směřuje.⁵⁷ Abych *telos* co nejlépe specifikovala, ráda bych ještě přidala citát ze známého začátku *Etiky Nikomachovy*, který přímo navazuje na předchozí úryvek:

„Zdá se však, že jest jakýsi rozdíl v účelech (*telos*), neboť účelem jsou jednak činnosti sami, jednak vedle nich nějaká díla.“⁵⁸

Tyto činnosti a znalosti Aristotelés konkrétně rozdělil na základní skupiny týkající se lidského tvoření (*poiétiké*), jednání (*praktiké*), anebo schopnosti nazírat na skutečnost (*theóretiké*). Aristotelés se pomocí pojmu *epistéme* snažil popsat a utřídit všechny lidské schopnosti či dovednosti, od obyčejných řemesel až po metafyziku.⁵⁹ Pavel Hobza nazval Aristotelovo rozdělení *epistémai* snahou o co nejkompexnější, kognitivně-fenomenologický popis projevů člověka. Aristotelés se tedy snažil popsat jak se člověk může projevovat, případně jaký může mít postoj ke světu. Nešlo mu tedy jen o roztřídění všech typů věd.⁶⁰

Epistéme představuje v Aristotelově pojetí duševní, či kognitivně-mentální stav, postoj, nebo projev. Podle Aristotela je každá *epistéme* rozumová, nebo má alespoň nějakou část rozumu. Tím však myslí rozum (*dianoia*), který je neodmyslitelně spjatý s lidskou duší.⁶¹ Duše má podle Aristotela dvě složky, rozumnou a nerozumnou. Nerozumná část duše byla pro Aristotela pouze funkcí těla a s tělem i zanikala. Oproti tomu rozumná část duše je nezávislá na těle, jak potvrzuje následující ukázka.⁶²

---

⁵⁶ HOBZA, P., ZIELINA, M., *Řecká filosofie: jazykově-filosofický úvod I.*, str. 126.

⁵⁷ ARISTOTELÉS. *Metafyzika V*, 2 1013a35.

⁵⁸ ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova I*, 1 1094a3.

⁵⁹ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 23.

⁶⁰ HOBZA, P., ZIELINA, M., *Řecká filosofie: jazykově-filosofický úvod I.*, str. 185.

⁶¹ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 23.

⁶² HOBZA, P., ZIELINA, M., *Řecká filosofie: jazykově-filosofický úvod I.*, str. 83.

„Tudíž takzvaný rozum duše – a rozumem nazývám to, čím duše myslí a soudí – není z hlediska skutečnosti ničím, dokud nemyslí. Tím je také zdůvodněno, že není smíchán s tělem.“⁶³

Tento úryvek z Aristotelova spisu *O duši* nám poskytuje popis rozumu, skrývajícím se v duši. Zároveň potvrzuje oddělenost rozumu od těla.

Rozumnou část duše Aristotelés dále dělí na duši zkoumající jsoucna, která nemohou být jinak, těmi jsou vědy teoretické, a na duši zkoumající jsoucna, která mohou být jinak, kam patří vědy praktické a poetické.⁶⁴ Pokud Aristotelés mluví o *epistémé* jako o rozumové či dianoetické vlastnosti nemyslí tím činnosti odpovídajícím normativním standardům nebo kritériím racionality, ale myslí tím, že vychází z rozumu (*dianoia*) jakožto určité části duše.⁶⁵

Každé konkrétní *epistémé* se zabývá určitým rodem či oblastí jsoucna, zjednodušeně, má svůj předmět. Ten se zakládá na prvotních principech (*archai*) či příčinách (*aitia*), které představují nejen kritérium pro přesné a jednoznačné odlišení jednotlivých *epistémai*, ale i kritérium pro určení toho, zda se vůbec jedná o *epistémé*.⁶⁶

„Poněvadž vědění a porozumění ve všech vědách, které se zabývají principy (*archai*) nebo příčinami (*aitia*) nebo prvotními základy věcí (*stoicheia*), vyplývá z jejich poznání – neboť máme za to, že každou věc známe, kdykoli poznáme první příčiny a první principy a až k prvotním základům.“⁶⁷

Na tomto úryvku z Aristotelovy *Fyziky* můžeme vidět důležitost počátečních principů a příčin, a zároveň nám zde Aristotelés znovu zdůrazňuje, že vědění máme, pokud známe prvotní principy a příčiny. Když známe prvotní příčiny a principy je *epistémé* podle Aristotela možné, jak nám říká v tomto úryvku z *Metafyziky*:

„Je tedy zřejmo, že tato věda má pochopit počáteční příčiny – tvrdíme totiž, že každý něco ví tehdy, když se domníváme, že zná první příčinu toho.“⁶⁸

---

⁶³ ARISTOTELÉS. *O duši III*, 4 429a22.

⁶⁴ ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova VI*, 2 1139a5.

⁶⁵ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 23.

⁶⁶ HOBZA, P., ZIELINA, M., *Řecká filosofie: jazykově-filosofický úvod I.*, str. 186.

⁶⁷ ARISTOTELÉS. *Fyzika I*, 1 184a10.

⁶⁸ ARISTOTELÉS. *Metafyzika I*, 3 983a25.

Aristotelovy teorie se prolínají ve všech jeho dílech, jak můžeme vidět na těchto dvou úryvcích z jeho spisů. První úryvek je z *Fyziky*, druhý z *Metafyziky*, kdybychom ale více pátrali, jistě bychom našli úryvky o prvotních příčinách a principech v téměř všech jeho spisech. I to nám ukazuje, jak jsou prvotní principy a příčiny pro Aristotela důležité, a to nejen při jeho koncepci *epistémé*.

Důvodem, proč Aristotelés rozděluje *epistémé* na tři typy, je různý stupeň abstrakce.⁶⁹ Aristotelés rozlišuje tři kategorie věd podle jejich cíle či účelu, jak již bylo zmíněno, na vědy teoretické, praktické a poétické.⁷⁰

2.1. Vědy teoretické

Vědy teoretické mají za cíl samotné vědění či pozorování, nic netvoří, pouze uspokojují přirozenou touhu po lidském poznání. To je také důvod, proč je Aristotelés považoval za vědy nejdůležitější. Teoretické vědy nemají konkrétní cíl, ale jsou cílem sami o sobě. Jsou nejvyšším a člověku nejvlastnějším typem věd.⁷¹ Ačkoliv vědám a jejich rozdělení se Aristotelés věnuje primárně ve spisu *Metafyzika*, svůj názor o nejvyšším a nejdůležitějším typu věd nepřímo uvedl i v *Etice Nikomachově*:

„A jestliže činnosti jsou jednak nutné a žádoucí pro něco jiného, jednak žádoucí samy o sobě, jest zjevno, že musíme blaženost (eudaimonia) klást mezi ty, které jsou žádoucí samy o sobě a nikoli pro něco jiného, neboť blaženost ničeho nepotřebuje, nýbrž dostačuje sama sobě. O sobě pak jsou žádoucí ty činnosti, při nichž se ničeho dále nevyhledává mimo činnost samo.“⁷²

Ačkoliv je Aristotelův názor poněkud skrytý, je patrné, že teoretické vědy spojuje s nejvyšší blažeností. Pouze teoretické vědy nespějí k jinému cíli, ale samy jsou cílem, to je ono skryté poselství. Aristotelés považuje za důležité všechny činnosti, a proto nechce přímo vyzdvihovat některý ze tří typů věd.

Předmětem teoretických věd je to, co nemůže být jinak, tedy pravda, z čehož vyplývá, že výsledky teoretických věd jsou přesné. Z toho důvodu jsou teoretické vědy

---

⁶⁹ KRÍŽ, A., Úvod k Aristotelově Fyzice, str. 8.

⁷⁰ PETRŽELKA, J., PEICHL, M., *Antická filosofie v obrázcích*, str. 47.

⁷¹ PETRŽELKA, J., PEICHL, M., *Antická filosofie v obrázcích*, str. 47.

⁷² ARISTOTELÉS, *Etika Nikomachova* X, 6 1176b2.

důležité pro naše zkoumání. Aristotelés tyto vědy dále dělí na tři skupiny⁷³, první je přírodověda (*fysiké*⁷⁴), do které zahrnuje botaniku, zoologii, psychologii, meteorologii, chemii a fyziku. Přírodní vědy jsou podle Aristotela charakteristické možnou změnou pohybu a tím, že mohou existovat samostatně nebo samy o sobě.⁷⁵ Ačkoliv přírodní vědy zkoumají to, co se pohybuje a mění, tak jsou jejím vlastním předmětem nutné a věčné principy.⁷⁶ Druhou skupinou přírodních věd je matematika (*matématiké*) a třetí metafyzika (*prótefilosofia* či *theologiké*).⁷⁷ Mezi obory matematiky řadíme například astronomii a geometrii.⁷⁸ Matematika podle Aristotela zkoumá jsooucn, které je nepohyblivé, avšak neexistuje nezávisle. Matematické předměty jsou totiž výsledkem odebrání určitých vlastností z přírodních předmětů.⁷⁹ O metafyzice již bylo zmíněno, že se zabývá jsooucnem. Zkoumá jsooucn, které je nepohyblivé a je zcela nezávislé na všem ostatním.⁸⁰ Někdy je také označována jako „první filosofie“.⁸¹

Teoretické činnosti, jež se týkají jsooucn s lidským charakterem, mají princip či příčiny mimo člověka. Přírodovědnými principy jsou látka, forma a zbavenost, protože tyto principy a příčiny vysvětlují, jak je možná změna či pohyb. Principem matematiky jsou čísla, body, úsečky, plochy a tělesa.⁸²

2.1.1. Fyzika

Fyzika je přírodní vědou, jejíž předmětem je těleso v pohybu. Abychom si lépe představili, jak Aristotelés zdůvodňuje zařazení schopností a dovedností do již zmíněných skupin nahlédneme do Aristotelovy *Metafyziky* a úryvku o fyzice:

---

⁷³ V knize od Jonathana Barnes *Aristoteles: A very short introduction* (str. 40) nalézáme větu „There are three theoretical knowledge.“ „Jsou zde tři teoretické filozofie“ (překlad IJ). Zde opět narážíme na Aristotelovu jednotu mezi vědou a filosofií.

⁷⁴ Pojem „fysiké“, který označoval přírodní vědy, bývá často chybně zaměňován či překládán jako fyzika, ta však u Aristotela označovala pojednání o přírodní vědě jako takové. (BARNES, J., *Aristotle: A very short introduction*, str. 41.)

⁷⁵ BARNES, J., *Aristotle: A very short introduction*, str. 41.

⁷⁶ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 25.

⁷⁷ HOBZA, P., *Filosofie, věda a epistémé u Aristotela: Rozlišoval Aristotelés filosofii a vědu?, Aither*, str. 52–53.

⁷⁸ ARISTOTELEŠ, *Metafyzika* VI, 1 1026a25.

⁷⁹ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 25–26.

⁸⁰ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 26.

⁸¹ KRÍŽ, A., *Úvod k Aristotelově Metafyzice*, str. 8.

⁸² HOBZA, P., *Filosofie, věda a epistémé u Aristotela: Rozlišoval Aristotelés filosofii a vědu?, Aither*, str. 57.

„Fyzika, věda o přírodě, je věděním o určitém rodu jsoucna – neboť zkoumá druh podstaty, jež počátek pohybu a klidu má v sobě –, je zřejmé, že není ani vědou praktickou, ani vědou poétickou, Neboť v oblasti tvoření je počátek v tvořícím podmětu, ať je to rozum (nús) nebo umělá dovednost (techné) anebo zvláštní schopnost (dynamis), v oblasti jednání pak (proairesis), vždyť to, co jednáním má být vykonáno, a to, co je předmětem svobodného rozhodování je totéž.“⁸³

Dále pokračuje Aristotelés takto:

„A tak, jestliže každé myšlení směřuje buď k jednání nebo k tvoření a nebo k pozorování, je asi fyzika druhem myšlení teoretického, jehož cílem je pozorování, ale pozorování takového jsoucna, jež se může pohybovat, a také pozorování podstaty z hlediska pojmu, ale jen té jež zpravidla není odlučitelná.“⁸⁴

Aristotelés i v tomto úryvku ukazuje, že fyziku řadíme mezi *epistéme*, už v první větě tohoto úryvku: „Fyzika, věda o přírodě, je věděním o určitém rodu jsoucna...“ Již víme, že jsou tři kritéria pro *epistéme*. Jedno z nich je, že musíme znát jasný předmět *epistéme*, který fyzika podle toho úryvku skutečně má. Fyzika podle Aristotela zkoumá druh podstaty, a proto není vědou praktickou, protože jejím předmětem není lidské jednání, a není ani vědou poétickou, protože jejím cílem není tvořivá činnost nebo nějaký výrobek. Je tedy jasné, že cílem fyziky je naše poznání.

2.2. Vědy praktické

Vědy praktické nám říkají jak jednat, například jak dobře žít.⁸⁵ Respektive se zabývají akcí, tím, jak bychom měli jednat za různých okolností v osobních i veřejných věcech.⁸⁶ Mezi praktické činnosti patří například etika, jejíž předmětem je dobro jednotlivce a politika, která má cíl v dobru společnosti.⁸⁷ Každá z těchto věd má svůj specifický princip. Principem praktické činnosti je rozhodování (*proairesis*), které není

---

⁸³ ARISTOTELÉS. *Metafyzika VI,1 1025a20*.

⁸⁴ ARISTOTELÉS. *Metafyzika VI,1 1025a25*.

⁸⁵ PETRŽELKA, J., PEICHL, M., *Antická filosofie v obrázcích*, str. 47.

⁸⁶ BARNES, J., *Aristotle: A very short introduction*, str. 40.

⁸⁷ HOBZA, P., *Filosofie, věda a epistéme u Aristotela: Rozlišoval Aristotelés filosofii a vědu?, Aither*, str. 56.

univerzální, protože každá činnost využívá jiný typ rozhodování. Tento princip se nachází v člověku.⁸⁸

2.2.1. Politika

Pojem politika vznikl od slova *polis* – město či obec a *techné* – dovednost, doslova by se politika dala přeložit jako schopnost spravovat obec. Jak již bylo zmíněno, praktické vědy nám říkají, jak správně jednat, co je pro nás špatné a co dobré. Pokud nahlédneme do Etiky Níkomachovy, snadno si ověříme, zda politika tuto funkci plní:

„Dobro patrně náleží k nauce nejváženější a nejvyšší. Takovou se pak jeví nauka politická, neboť ta určuje, které nauky mají být v obcích, a kterým každý jednotlivec se má učit, a pokud. Vidíme, že jsou jí podřízeny i schopnosti, kterých si nejvíce vážíme...“

„...Poněvadž tedy nauka politická užívá ostatních praktických nauka a ještě ustanovuje, co máme konat, a čeho se varovat, zajisté účel její zahrnuje v sobě účely nauk ostatních, takže toto asi je vlastní lidské dobro.“⁸⁹

Ačkoliv Aristotelés v tom úryvku přímo politiku neřadí mezi praktické *epistémai*, je to zřejmé na první pohled. Politika určuje, které nauky mají být v obcích, a tím nám říká, jak dobře žít. A při slovech „*ustanovuje, co máme konat*“ už není o politice jakožto praktické *epistéme* pochyb. Již bylo v mé práci zmíněno, že obecným cílem je dobro, ke kterému směřují všechny činnosti. V první větě tohoto úryvku hovoří Aristotelés o dobru, které náleží nejvyšší nauce, vzhledem k tomu, že se politika zabývá starostí o obec, tak by se jistě měla zajímat i o obecné dobro, a proto by mohla být nejvyšší naukou.

2.3. Vědy poétické

Vědy poétické, nebo také tvořivé, jsou skupinou, jejíž počátek je tvoření v tvořícím podmětu, nikoli ve vytvořeném díle. Počátkem tohoto umění je buď nějaký druh umění (*techné*) či nějaká jiná schopnost (*dynamis*).⁹⁰ Cílem poétické činnosti je tvořivá činnost, výrobek, který i po skončení této činnosti nadále existuje tedy nezaniká.⁹¹ Vědy poétické se využívají při veškeré tvorbě, v řemesle, ve výrobě i při tvorbě uměleckého

---

⁸⁸ HOBZA, P., Filosofie, věda a *epistéme* u Aristotela: Rozlišoval Aristotelés filosofii a vědu?, *Aither*, str. 56–57.

⁸⁹ ARISTOTELÉS, *Etika Níkomachova* I, 1 1094a29.

⁹⁰ ARISTOTELÉS, *Metafyzika* XI, 7 1064a10.

⁹¹ SZLEZÁK, T. A. *Za co vděčí Evropa Řekům: o základech naší kultury v řecké antice*, str. 259.

díla.⁹² Sám Aristotelés se však nevěnoval vědeckému popisu stavby domu ani popisu jiné tvořivé činnosti, nezabýval se ani lékařstvím po vzoru svého otce.⁹³ Ale používá často a rád při vysvětlování různých problémů příklady z těchto sfér, neboť jsou názorné. Aristotelés se poétickými činnostmi příliš nezabýval, proto nenapsal žádné spisy, které by se těmto vědám věnovaly.⁹⁴ V Aristotelových spisech bychom pouze těžko hledali příklad zařazení nějaké konkrétní činnosti do skupiny poétických věd, ale patří do této skupiny řemesla a činnosti, které bychom my dnes za vědu jen těžko považovali.

2.4. Mimo oblast *epistémé*

Ačkoliv se Aristotelés snažil utřídit všechny lidské činnosti a dovednosti, podle kritérií *epistémé*, není možné je do jeho systému zařadit úplně všechny. Činnosti, které nemají jasně vymezený předmět, či prvotní principy a příčiny, se o titul *epistémé* zkrátka ucházet nemohou. Podle Aristotela to jsou logika, dialektika a rétorika.⁹⁵ Neznamená to však, že by tyto obory byly méně důležité či nepotřebné, naopak, mohly bychom je nazvat nástrojem pro *epistémé*. Logika, dialektika a rétorika jsou, obrazně řečeno, kořeny *epistémé*.⁹⁶

2.4.1. Logika

Aristotelés pojem logika nepoužíval, protože toto označení ještě neexistovalo. Logikou tedy myslíme to, co Aristotelés popisuje ve svých logických spisech *Kategorie*, *O vyjadřování*, *První analytiky* a *Druhé analytiky*, *Topiky* a *O sofistických důkazech*. Tyto spisy byly později sdruženy po názvem *Organon*, jenž můžeme přeložit jako „nástroj“. Logika představuje pouze popis či návod, jak má *epistémé* vypadat. Za *epistémé* ji Aristotelés nepovažoval, protože není vymezena určitou oblastí jsoucen, respektive prvotními principy.⁹⁷

2.4.2. Dialektika a rétorika

Dialektika a rétorika představují podle Aristotela vzájemně spjaté protějšky (*antitrofos*). Dialektika obsahuje mnoho činností, od cvičení až k hledání principů

---

⁹² PETRŽELKA, J., PEICHL, M., *Antická filosofie v obrázcích*, str. 47.

⁹³ SZLEZÁK, T. A. *Za co vděčí Evropa Řekům: o základech naší kultury v řecké antice*, str. 259.

⁹⁴ BARNES, J., *Aristotle: A very short introduction*, str. 40.

⁹⁵ HOBZA, P., *Filosofie, věda a epistémé u Aristotela: Rozlišoval Aristotelés filosofii a vědu?*, *Aither*, str. 63.

⁹⁶ Viz. příloha č. 2.

⁹⁷ HOBZA, P., *Filosofie, věda a epistémé u Aristotela: Rozlišoval Aristotelés filosofii a vědu?*, *Aither*, str. 63.

jednotlivých *epistémái*, ale protože nemůže ověřit ani zaručit správnost či pravdivost prvotních principů není možné ji charakterizovat jako *epistéme*.⁹⁸ Rétorika obsahuje teorii řečnictví, praxi i samotné řečnictví.⁹⁹ nechává vyniknout či napomáhá pravdě nějaké věci. Za *epistéme* tedy nejsou považovány proto, že se týkají obecně toho, co poznávají všichni lidé, tedy nevztahují se k jasně vymezené oblasti jsoucna, jakožto ke svému vlastnímu předmětu, to je důvodem, proč je nemůžeme zařadit mezi poétické činnosti.¹⁰⁰

2.5. Shrnutí

Ačkoliv se Aristotelés snažil svým rozdělením *epistéme* obsáhnout a popsat všechny lidské vlastnosti a dovednosti, nebylo jeho východiskem to, jak se jednotlivé *epistémái* projevují v duši, ale to, k jakým předmětům, či typům a oblastem jsoucna se jednotlivé *epistémái* vztahují. Podle Aristotela je toto standardní přístup, jak zkoumat lidské projevy. Předmětem poétických a praktických činností je lidské tvoření, respektive jednání, které může být jinak. Předmětem teoretických činností je to, co jinak být nemůže. Poétické a praktické činnosti Aristotelés rozděluje dále na základě toho, zda jsoucno souvisí se vznikem, jako je tomu při tvoření, v tomto případě se účel nachází mimo dané jsoucno. Když jsoucno souvisí s tím, co je pro člověka dobré a zlé, jak je tomu v případě jednání, tak se účel nachází v něm samém.¹⁰¹

Aristotelovo rozdělení *epistéme* podle oblastí jsoucna, ke kterým se jednotlivé *epistéme* vztahují je pouze přibližné. Je zásadní, jakými prvotními principy jsou *epistéme* tvořeny. Prvotní principy jsou rozhodující nejen při rozdělení *epistéme*, ale zároveň také určují, zda se vůbec jedná o *epistéme*.¹⁰² Ve shodě s trojím rozdělením jsou *epistéme* Aristotelem rozlišeny na teoretické, jejichž cílem je samotné vědění a pravdy, praktické, které člověku říkají, jak má jednat a jejich cílem je tedy jednání, a praktické s cílem ve výrobku, či uměleckém díle.¹⁰³

---

⁹⁸ HOBZA, P., *Filosofie, věda a epistéme u Aristotela: Rozlišoval Aristotelés filosofii a vědu?*, *Aither*, str. 63.

⁹⁹ KŘÍŽ, A., *Úvod k Aristotelově Rétorice: Poetika*, str. 9.

¹⁰⁰ HOBZA, P., *Filosofie, věda a epistéme u Aristotela: Rozlišoval Aristotelés filosofii a vědu?*, *Aither*, str. 63.

¹⁰¹ HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 25.

¹⁰² HOBZA, P., *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*, str. 27.

¹⁰³ SZLEZÁK, T. A. *Za co vděčí Evropa Řekům: o základech naší kultury v řecké antice*, str. 259.

3. Vliv Aristotelova rozdělení věd

Tato kapitola se již nebude tolik ohlížet k Aristotelovi, nýbrž bude pohledem od Aristotela do současnosti. V této kapitole budu uvažovat o vlivu Aristotela na jeho nástupce v západní filosofické tradici. Vzhledem k tématu mé práce se samozřejmě primárně zaměřím na Aristotelův vliv v oblasti vědy a její systematizace.

Když někde zazní jméno Aristotelés, myslím, že nejen studenti filozofické fakulty, ale téměř všichni všichni budou vědět, o koho se jedná, nebo alespoň budou znát propojení Aristotela s filosofií a vědou. Všeobecná znalost Aristotela je z mého pohledu ovlivněna třemi faktory. Prvním faktorem je množství dochovaných spisů. Z řad Předsokratiků máme k dispozici pouhé zlomky. Za Sókratovy myšlenky vděčíme jeho žáku Platónovi, který je zapsal do svých spisů. Aristotelés byl však prvním, kdo se zabýval tak širokým spektrem témat a jehož díla zůstala dochována (byť se jedná v podstatě o jeho zápisky k výuce a nejsou to texty určené k četbě). Aristotelés se zabýval téměř všemi tématy, to považuji za druhý faktor ovlivňující jeho všeobecnou proslulost. Posledním, a v mé práci nejdůležitějším faktorem, je, že Aristotelés se jako první zabýval vědou, v určitém ohledu tak, jak jí rozumíme dnes, tedy v souvislosti se snahou o systematizaci a specializaci (již víme, že v Aristotelově pojetí to byla *epistéme*), a tím pádem byl první kdo v tomto směru mohl ovlivnit budoucí filosofy či vědce.

Ačkoliv se badatelsky Aristotelovi prozatím věnuji jen krátký čas, tak pozoruji Aristotelův vliv i na můj postup při psaní této studie. Velice sympatická mi je Aristotelova systematičnost, kterou se snažím aplikovat i na mou práci. Systematičnost je jedním z důvodů proč i nyní můžeme pozorovat Aristotelův vliv. Vědy přeci dělíme na přírodní, humanitní a sociální. Ačkoliv se již vědy nedělí přímo podle Aristotelova klíče, myslím, že i moderní rozdělení má kořeny v Aristotelově rozdělení věd. Nyní bych již přistoupila k odborným pramenům, které Aristotelův vliv na západní filosofii nejlépe objasní.

3.1. Nejen Aristotelovy zásluhy

Již jsem v mé práci zmínila spojitost mezi Platónem a jeho žákem Aristotelem. V následujících podkapitolách se budu věnovat Aristotelovým zásluhám, ale myslím, že ještě před tím je nutné objasnit, komu Aristotelés vděčí ze své znalosti. Ačkoliv považujeme Aristotela za zakladatele teoretické vědy, nesmíme opomíjet jeho učitele Platóna, který se zabýval *epistéme* ještě před svým žákem, a na kterého Aristotelés nejen

v tomto směru navazoval. Ačkoliv Aristotelés svého učitele často kritizoval, tak jeho způsob myšlení byl Platónem ovlivněn.

Aristotelés byl Platónovým nejvýznamnějším žákem. V sedmnácti letech, roku 367/366 př. N. l., vstoupil Aristotelés do Platónovy Akademie, a byl členem této instituce dvacet let až do Platónovi smrti roku 347 př. N. l. Téměř vše, co Aristotelés ve filosofii zkoumal, se dá chápat jako kritika nebo pokračování Platónových přístupů, tímto tvrzením však nezpochybňujeme Aristotelovu originalitu. Aristotelés byl jedním z nejkreativnějších myslitelů, jeho místo v dějinách je však jasně dáno návazáním na platonismus. Platón filosofii zcela změnil, a proto bylo nutné pokračovat a navázat na jeho odpovědi. Určující pro Aristotela byla hlavně Platónova filosofická nauka o principech, která byla zachycena v Platónově přednášce *O dobru*, díky které bychom lépe porozuměli jak Platónovi tak Aristotelovi, ale bohužel se opis této přednášky nedochoval.¹⁰⁴

Tak jako můžeme jasně vidět Aristotelovu kritiku Platóna, například při jejich velice odlišném pojetí podstaty a tedy následné kritiky Platónových idejí, tak můžeme v některých teoriích vidět jasnou návaznost Aristotela na svého učitele. Například Aristotelova metafyzika jakožto „věda o jsoucím jakožto jsoucím“ přímo navazuje na Platónovu dialektiku. Návaznost můžeme spatřovat i v teorii různých druhů příčin, kterými se Platón také zabýval, Aristotelés však tuto koncepci zdokonalil a systematizoval, tak, jak bylo jeho zvykem. Výsledkem byla Aristotelova slavná nauka o čtyřech příčinách, které se věnuji v rámci kapitoly *Věda a filosofie*.¹⁰⁵

Aristotelés byl jistě výjimečným myslitelem, ale zásluhy, alespoň z mého pohledu, patří také jeho učiteli Platónovi. Nyní bych ještě ráda upřesnila rozdíl mezi Platónem a Aristotelem a jejich koncepcí *epistémé*. *Epistémé* Platón spojuje s věčnými a neměnnými idejemi. Aristotelés však přenesl *epistémé* i na přírodní věci a tím do značné míry přispěl ke koncepci vědy v našem slova smyslu, protože věda zkoumá právě proměnlivý svět přírody. Ačkoliv pro Aristotela bylo toto nové pojetí *epistémé* pouze součástí jeho mnohem širšího východiska v pojmání *epistémé*, tak tímto pojetím zcela zásadně přispěl k rozvoji epistemologie a teorie vědy.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ SZLEZÁK, T. A. *Za co vděčí Evropa Řekům: o základech naší kultury v řecké antice*, str. 255.

¹⁰⁵ SZLEZÁK, T. A. *Za co vděčí Evropa Řekům: o základech naší kultury v řecké antice*, str. 258.

¹⁰⁶ HOBZA, P., ZIELINA, M., *Řecká filosofie: jazykově-filosofický úvod I.*, str. 184–185.

3.2. Dochované spisy

Pokud se ohlédneme do historie, a zamyslíme se nad tím, kdo z řeckých myslitelů ovlivnil západní filosofické myšlení, můžeme jmenovat pouze Platóna a jeho žáka Aristotela, kteří měli skutečně zásadní význam pro rozvoj západního filosofického myšlení. Samozřejmě bychom neměli zapomínat na Platónovy a Aristotelovy předchůdce, jako například na Pythagoru či Herákleita, avšak tito filosofové a jejich názory či výzkumy zůstaly v naší paměti právě díky Platónovým a Aristotelovým interpretacím, protože jejich spisy nebyly dochovány. Podobný osud měly i myšlenky autorů helénistického období a stoicismu, ačkoliv je toto období mladší nežli doba, ve které tvořil Aristotelés. Díla od helénistických či stoických autorů se zkrátka nedochovala, a bohužel z nich do svých spisů nemohl čerpat ani Aristotelés. Stoicismus byl velice oblíbený u vzdělané vrstvy obyvatelstva, ale od prvního století před Kristem ho začala nahrazovat Platónova a Aristotelova díla. Na konci antiky zůstal pouze Platonismus, který byl však silně ovlivněný Aristotelovými komentáři. Během středověku byl Platonismus vystřídán Aristotelismem, a proto vrcholnou scholastiku tvoří z velké části výklad Aristotela. Lze říci, že Aristotelovo dílo bylo určující pro filosofii minimálně do založení novověké filosofie Descartem.¹⁰⁷

3.3. Aristotelovská epistémé a moderní podoba vědy

Aristotelovo pojetí *epistémé* má více než podobné znaky s dnešním pojetím vědy. Podle Aristotela se musí každá věda zabývat určitým druhem jsoučna, tedy musí mít svůj vlastní specifický předmět, kterým je charakterizována a konstituována. Stejně tak jako věda v našem pojetí, každá má jasně určený předmět, kterým se zabývá. Každý předmět *epistémé* vyžaduje jinou míru přesnosti, za pomoci které ho můžeme zkoumat. Jednotlivé *epistémé* se tedy neliší pouze předmětem, ale také celkovým přístupem a možnostmi je zkoumat, právě v závislosti na nutné míře přesnosti. A opět nalzáme shodu s dnešní vědou, Aristotelovo pojetí přesnosti odpovídá do určité míry odlišným metodám a postupům současných věd.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ SZLEZÁK, T. A. *Za co vděčí Evropa Řekům: o základech naší kultury v řecké antice*, str. 245–246.

¹⁰⁸ HOBZA, P., ZIELINA, M., *Řecká filosofie: jazykově-filosofický úvod I.*, str. 186.

Aristotelské rozdělení věd se používalo až do počátku novověku. Aristotelské rozdělení věd bylo inspirací a východiskem i Kantovi, při jeho rozdělení teoretického a praktického rozumu, respektive šlo o rozdělení filosofie na teoretickou a praktickou. S nástupem novověké přírodní vědy, která na rozdíl od Aristotelovy přírodní vědy kladla důraz na matematizaci a experiment, bylo teprve prosazeno jiné, nové, rozdělení vědních disciplín. Nynější rozdělení vědy dělí na přírodní a humanitní, popřípadě třetí skupinou mohou být vědy sociální. Přírodní vědy zahrnují biologii, chemii či fyziku. Mezi humanitní vědy řadíme filosofii, filologii, historii a další. Sociálními vědami jsou například politologie, ekonomie či sociologie.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci bylo záměrem představit Aristotelovo systematické myšlení, především ve spojení s jeho rozdělením věd. Vzhledem k době, ve které Aristotelés tvořil, bylo nutné nejdříve vysvětlit Aristotelem často používaný, a pro tuto práci důležitý pojem *epistémé*. *Epistémé* je poněkud problematický termín, protože ho není možné zcela přesně přeložit, stejně tak jako další Aristotelovy stěžejní pojmy. Ačkoliv je slovo *epistémé* překládáno jako věda, vědění či porozumění, ani jeden z těchto pojmů plně nevystihuje význam *epistémé*. Nejblíže se významu dostaneme za pomoci slovesa *epistémai*, od kterého je *epistémé* odvozeno, a které doslova znamená „vědět, jak něco udělat“.

Po objasnění tohoto termínu jsem se zamyslela nad vztahem vědy a filosofie v Aristotelově pojetí, konkrétně, jestli Aristotelés vnímal nějaký rozdíl mezi těmito disciplínami. V mém výzkumu po vzoru P. Hobzy bylo ověřeno, že Aristotelés tyto pojmy nerozlišoval, už jen z toho důvodu, že pro obě disciplíny používal výraz *epistémé*. Dále jsem upřesnila, co Aristotelés vnímal jako vědění, respektive kdy podle něj můžeme říci, že vědění máme. K poznání vede člověka přirozená lidská touha. Cestou k vědění je Aristotelova metoda. Aristotelés rozlišuje několik stupňů vědění, není pro něj pouze přímým přechodem z nevědomosti. Výchozím bodem této metody jsou jevy, toto označení jsem zvolila po vzoru M. C. Nussbaumové. Jevy je nutné zkoumat a prověřit, pouze některé obstojí a prokáží se jako pravdivé. K jevům je nutné znát i principy a příčiny, které se lidí podle jednotlivých zkoumaných předmětů. Pokud můžeme o dané věci uvést například definici, máme podle Aristotela vědění.

Po tomto objasnění jsem již přistoupila k ústřednímu tématu mé práce, tedy k rozdělení věd. Hlavním rysem Aristotelovy filosofie je systematicčnost, a postup při rozdělení věd v tomto ohledu nebyl výjimkou. Aristotelovým cílem nebylo pouze roztřídit všechny vědy, jeho snahou byl také popis všech činností a dovedností, kterými se člověk může projevovat. Tyto dovednosti rozlišil do tří skupin podle společných vlastností a společného cíle. Vědy teoretické jsou cílem samy o sobě, protože nic netvoří, nýbrž uspokojují přirozenou lidskou touhu po poznání. Tím však Aristotelův záměr nekončí, teoretické vědy dále dělí na přírodní vědy, matematiku a metafyziku. Aby bylo zcela jasné, jak Aristotelés řadí jednotlivé *epistémai* do skupin, uvedla jsem citát z Aristotelovy *Metafyziky*, ve kterém je vysvětleno zařazení fyziky mezi vědy teoretické. Praktické vědy

mají cíl v akci, zabývají se lidským jednáním. Nejznámějšími zástupci této skupiny jsou etika a politika. Opět jsem k přiblížení praktických věd uvedla příklad z *Etiky Nikomachovy* o politice, abych co nejlépe přiblížila Aristotelovo myšlení. Vědy poétické se zabývají tvořivou činností, jejich cíl je ve výrobku. Zahrnují řemesla i umělecké činnosti. Aristotelés se těmito činnostmi příliš nezabýval, což neznámá, že pro něj byly méně důležité. I přes snahu utřídit všechny lidské dovednosti, se našly takové, které neodpovídají klasifikaci *epistéme*. Konkrétně to jsou logika, dialektika a rétorika, jež jsou pouze nástrojem k *epistéme*.

Po objasnění hlavního problému mé práce jsem se obrátila k myšlence, jak Aristotelovy myšlenky ovlivnily západní filosofické myšlení. Nejdříve jsem však chtěla vyzdvihnout i Aristotelova učitele Platóna, kterého sice Aristotelés v některých směrech kritizoval, ale jistě na něj i navazoval a nechal se jím inspirovat. Aristotelés Platónovy myšlenky zdokonaloval a systematizoval, což vnímám jako důležité rysy Aristotelova myšlení. Dalším důvodem, proč má Aristotelés v západním myšlení tak důležité místo jsou jeho spisy a rozsah, ve kterém se dochovaly. Nakonec jsem porovnála podobnost Aristotelovy *epistéme* s moderní podobou vědy. Určitou podobnost lze vidět nejen v jasně vymezených předmětech, kterými se *epistéme* a vědy zabývají, ale podobnost nalzáme i v rozdělení dnešní vědy na tři skupiny, ačkoliv na jiné, než které rozlišoval Aristotelés.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ARISTOTELEŠ. *Metafyzika*. Přeložil Filip KARFÍK. Praha: Oikoymenh, 2015-. ISBN 978-80-7298-209-7.

ARISTOTELEŠ. *Etika Nikomachova*. 3., nezměn. vyd. Přeložil Antonín KŘÍŽ. Praha: Rezek, 2009. ISBN 978-80-86027-29-6.

ARISTOTELEŠ. *Fyzika*. Praha: P. Rezek, 1996. ISBN 80-86027-03-1.

ARISTOTELEŠ. *O duši*. 3. rozš. vyd. Přeložil Antonín KŘÍŽ. Praha: P. Rezek, 1996. ISBN 80-901796-9-x.

BARNES, Jonathan. *Aristotle: A very short Introduction*. Oxford: University press. 2000. ISBN 0-19-285408-9.

HOBZA, Pavel. *Filosofie a věda: filosofické pojednání o skutečnosti*. Praha: Oikoymenh, 2015. ISBN 978-80-7298-213-4.

HOBZA, Pavel. *Filosofie, vědy a epistémé u Aristotela: Rozlišoval Aristotelés filosofii a vědu?. Aither*. Praha: Filosofický ústav AVČR. 2013, 5 (9). 46–67. ISSN 1803-7860 (Online).

HOBZA, Pavel a Martin ZIELINA. *Řecká filosofie: jazykově-filosofický úvod I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3956-3.

JIRÁKOVÁ, Karolína. *Aristotelova teorie poznání: zaměření na induktivní metodu a její reflexi současnými autory*. Disertační práce. Plzeň: Západočeská univerzita. 2019.

KŘÍŽ, Antonín. Úvod k ARISTOTELEŠ *Fyzika*. Strana 7–18. Praha: Petr Rezek, 1996. ISBN 80-86027-03-1.

KŘÍŽ, Antonín. Úvod k ARISTOTELEŠ. *Metafyzika*. Strana 7–31. Praha: Oikoymenh, 2015. ISBN 978-80-7298-209-7.

KŘÍŽ, Antonín. Úvod k ARISTOTELEŠ. *Rétorika: Poetika*. Strana 9–24. Praha: Rezek, 1999. ISBN 80-86027-15-5.

LEAR, Jonathan. *Aristotelés: touha rozumět*. Přeložil Jakub JINEK. Praha: Oikoymenh, 2016. ISBN 978-80-7298-222-6.

NUSSBAUM, Martha Craven. *Křehkost dobra: náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. Přeložil Daniel KORTE. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN 80-7298-089-0.

PETRŽELKA, Josef a Michal PEICHL. *Antická filosofie v obrázcích*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8386-8.

SZLEZÁK, Thomas A. *Za co vděčí Evropa Řekům: o základech naší kultury v řecké antice*. Praha: Oikoymenh, 2014. ISBN 978-80-7298-496-1.

ŠPELDA, Daniel. *Proměny historiografie vědy*. Praha: Filosofia, 2009. ISBN 978-80-7007-310-0.

RESUMÉ

In my BA I wanted to introduce Aristotle's structure of sciences. In the first place I had to explain Aristotle's very important term *epistémé*. *Epistémé* is usually translated as science, knowledge, or understanding. None of these terms fully captures the meaning of the *epistémé*. The closest meaning is the verb *epistémai*, from which the *epistémé* is derived, and which literally means "know, how to do something".

After clarifying this term, I try to find out if Aristotle part term science and philosophy. In my research, following the example of P. Hobza, I find out that Aristotle did not distinguish between these terms, simply because he used the term *epistémé* for both disciplines. I further specified what Aristotle perceived as knowledge, or when, according to him, we can say that we have knowledge. The path to knowledge is Aristotle's method. The starting point of this method are phenomena, I chose this designation after the example of M. C. Nussbaum. Phenomena need to be researched and verified, only some will stand up and prove to be true, it's also necessary to know first principles and causes, which differ according to the individual subjects studied. For example, if we can give a definition of something, then we have knowledge according to Aristotle.

After this clarification, I have already approached the main theme of my work, therefore of Aristotle's structure of sciences. The main feature of Aristotle's philosophy is systematicity. Aristotle's goal was not only to categorize all sciences, but also to describe all human activities and skills. He divided knowledge into three major classes according to common characteristics and a common goal. Theoretical sciences are goals by themselves, because they create nothing, they only satisfy the desire for human action. The theoretical sciences are further divided into natural sciences, mathematics and metaphysics. Practical sciences have a goal in action, they deal with human action. The best known representatives of this group are ethics and politics. Productive sciences deal with creative activity, their goal is in the product. They include crafts and also artistic activities. Aristotle did not devote much time to these activities, which does not mean that they were less important to him. Aristotle wanted to classify all human skills, those were found that did not match the classification of the *epistémé*. Specifically, it is logic, dialectics and rhetoric.

After clarifying the main problem of my work, all that remained was to think about how these Aristotle's ideas influenced Western philosophical thought. First of all, I wanted to highlight Aristotle's teacher Plato. Aristotle criticizes Plato in some ways, but certainly followed up on him and was inspired by him. As was Aristotle's custom, he perfected and systematized Plato's thoughts. Another factor in Aristotle's fame is certainly his writings and the amount in which they have survived. At last, I compared the similarity of Aristotle's *epistémé* to the modern form of science. There are certain similarities between these two terms, because even now we divide the sciences into three groups, although different from those of Aristotle.

ΠΡÍΛΟΗΥ

Πρίλοηα č. 1

„Aristotelova knihovnička“ obrazné zobrazení Aristotelovy systematičnosti a jeho uspořádání *epistémé*. Převezato z PETRŽELKA, J., PEICHL, M., *Antická filosofie v obrázcích*, str. 46.

Příloha č. 2

„Aristotelova zahrádka“ schéma Aristotelova uspořádání úplně všech lidských dovedností a znalostí. BARNES, J., *Aristotle: A very short introduction*, str. 44.

